

UN ORFEU MEDIEVAL: FRANÇOIS VILLON

Dumitru CHIOARU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts
Personal e-mail: dumitru.chioaru@ulbsibiu.ro

A MEDIEVAL ORPHEUS: FRANÇOIS VILLON

The present study is focused on the life and work of François Villon - aiming at proving that he was an Orphic poet, descending like his mythological paragon into a personal and lyrical inferno and returning from there with the poetic materials and vision which, after four centuries, will be necessary to the French *poètes maudits* who were to originate the poetic modernity - mainly Baudelaire, Rimbaud, and Verlaine.

Keywords: history of French literature, medieval origins of modernity, François Villon, Orphic poetry, descensus ad inferos

Oricât ar părea de ciudat, François Villon este un poet orfic. Un Orfeu care a coborât în infern fără întoarcere. Acest infern era atmosfera de nesiguranță a vieții și de stăpânire a morții din timpul războiului de o sută de ani dintre Franța și Anglia, spre sfârșitul căruia în 1431 - an în care era arsă pe rug Ioana d'Arc - se naște, la Paris, François de Montcorbier, zis des Loges. Copil orfan de tată, François a crescut în sărăcie și mizerie, dar norocul vieții lui a fost canonicul Guillaume Villon, în casa căruia l-a adus la zece ani mama sa. Din grija acestui unchi, care și-a dat seama de mîntea lui ascuțită și de la care a împrumutat numele de poet, François s-a înscris la Universitatea Sorbona. Dar firea sa rebelă îl îndemna, deși a obținut bacalaureatul și apoi titlul de *magister in arte*, mai mult spre boemă decât spre studiu, amestecându-l cu răufăcătorii în săvârșirea unor furturi și crime. După prima crimă asupra unui preot, chiar dacă era în legitimă apărare, viața lui a devenit o continuă fugă de această umbră a sa, târându-l ca o fatalitate în alte crime și furturi, care-l duc de mai multe ori la închisoare.

Trăind o viață de vagabond de la un castel la altul, precum trubadurii de mult dispăruți, poetul François Villon nu era doar prietenul răufăcătorilor, ci și al unor regi ca René I zis cel Bun, fost suveran al Neapolelui și al

Siciliei, care l-a găzduit la Angers, ori al unor prinți ca Charles d'Orléans, poet el însuși la al cărui castel de la Blois a locuit o iarnă, participând la concursul de poezie „Cad mort de sete-alături de fântână”, câștigat de el cu *Balada lui Villon - zisă a întrecerii de la Blois*, oglindă în versuri a dramaticei sale experiențe de viață:

„Cad mort de sete-alături de fîntînă, / sînt în călduri da'mi
clămpăn dinții-n gură, / în țara mea sînt în țară străină; /
sînd lîngă vatră dîrdii de căldură, / ca viermii-s gol, dar
straiu-mi ochii-i fură; / eu rîd plîngînd și mi-i speranța
vană, / din deznădejdi îi dau nădejdi hrană, / mă bucur dar
nu aflu încîntare; / mai tare, dar mai slab decît o pană, /
primit frumos, zgonit de fiecare.”

Baladele și cele două testamente ale lui Villon au rămas în manuscris, dar unele dintre ele circulau oral încă din timpul vieții sale, până când spre sfîrșitul secolului al XV-lea au apărut două ediții de opere, iar în prima parte a secolului al XVI-lea Clément Marot a îngrijit trei ediții la care se vor raporta toate cîte vor urma pînă azi. Admiratorii săi aveau să se înmulțească în posteritate, cînd numele lui a intrat în legendă. Biografia lui a aruncat o umbră asupra operei, fiind respinsă de canoanele clasicismului, dar s-a bucurat de atenție abia odată cu

revolta romantismului și a simbolismului împotriva societății. De atunci a început și receptarea critică corespunzătoare valorii ei. Astfel, istoricul literar Gustave Lanson afirmă că "Villon poartă în el tot lirismul"⁴ izvorât din "absolută sinceritate"⁵, nemaîncadrându-l în tradiția poeziei cavalești a trubadurilor încheiată cu Rutebeuf și nici a reprezentanților poeziei curtenesti din prima parte a secolului al XV-lea, Eustache Duchamps și Alain Chartier, ci considerându-l un poet "complet modern"⁶. Aprecierea exagerată a lui Lanson, deși combătută de alți critici și istorici literari precum Paul Zumthor pentru care Villon este "fundamental medieval"⁴, rămîne valabilă în privința lirismului. El este poetul care a liricizat balada, inventată cu structură epică în Evul Mediu, transformînd-o în ceea ce unul dintre biografii și criticii săi, Gaston Paris, numește "poezie personală"⁶. Tot Lanson îl declară "poetul morții"⁶, dar recent Jean Favier susține că poezia lui Villon se naște din "plăcerea de a trăi"⁷, care integrează toate temele poetice, inclusiv tema morții.

Alt critic contemporan, Jacques Charprier, afirmă că Villon „scrie cînd încetează să trăiască”⁸, viața lui fiind o continuă alternanță între aventură și creație, dar aș adăuga că scria cu aceeași patimă cu care trăia. În acest sens, grăitoare sunt baladele dedicate unor femei din viața sa: Marta, căreia îi dedică *Balada ce se termină în "R"* – a lui Villon către țîitoarea sa, ori Margot, prostituată al cărei portret îl realizează în stil burlesc în *Balada lui Villon și a rotofeiei Margot*, declarînd trivial în închinarea finală: "Îs curvălu că-mi plac ai curvei nuri/ La fel sîntem? Ca două picături", și alte relații trecătoare de dragoste carnală, de pe urma cărora suferă însă atunci cînd este înșelat sau părăsit. Numele iubitei care i-a refuzat însă dragostea este Katherine Vausselles, dezvăluit în *De două ori baladă*, aparînd în context cu Orfeu ca o Euridice infidelă care "fu gata să-l omoare". Mitul lui Orfeu își inversează sensul, femeia infidelă făcîndu-l pe poet să ardă pe rugul suferințelor infernale ale iubirii nîmplinite, încît ajunge s-o urască la fel de mult cît a iubit-o. Balada sfîrșește însă ironic și gnomic:

„Pe proapătul tînr studinte / îl dăm pe mîna fetelor? / O, nu! Eu cred că-i mai cuminte / să-l frigem ca pe-un vrăjitor.
/ Dar bietul vrea dulceața lor, / încrezător la nebunie. / De-i blondă, brună, fugi de zor!... / ...Ferice-i omul cînd n-o știe!”

Trăind în vremuri de decădere a moravurilor, Villon se înfățișează ca un Orfeu care își întoarce cu nostalgie gîndul spre alte vremuri, transformînd în refren vechiul motiv *ubi sunt?* și evocînd, în *Balada doamnelor din alte vremuri*, femei a căror iubire a schimbat destine: „Unde-i mintoasa Helois / De dragul cui, scornit și-nfrînt, / Pierre Esbaillart, la Saint-Denys, / purtă monahicesc veștmînt?”, ori, cu idealul creștin al Fecioarei Maria în față, au schimbat istoria: „Și Jehanne ce-n Rouen s-a frînt / pe-un rug în flăcări?”...Prea Curată / unde-s acum?...”. Finalul fiecărei strofe are ca refren întrebarea retorică

„Dar unde sunt / zăpezile de altădată?”, în care zăpezile sunt simbol al unei purități pentru totdeauna pierdute.

Villon privește cu înduioșare și sarcasm, totodată, soarta femeilor care, spre deosebire de Fecioara Maria ridicată fizic la cer, îmbătrînesc transformîndu-se în umbre hidoase ale frumoaselor din tinerețe, iar după moarte, putrezesc în pămînt, anticipînd în aceste două strofe din *Tînguirea frumoasei coifărite ajunsă la ceasul bătrîneții*, estetica urîtului și umorul negru din *Florile răului* de Baudelaire:

„Zbîrcită-i fruntea, păru-i nea, / sprîncenele-au pornit să cheale, / iar ochii-s stinși – deși, cîndva, / băgau pe negustori în boale. / Slut, nasu-i strîmb din balamale, / urechile de jeg au plească, / obrazu-i gălbejit și moale, / bărbia-i creață, buza-i flească... // Așa-i sfîrșitul frumuseții – / cu brațe stoarse, mîni uscate / cu gîrboveala bătrîneții / și țîțele piei atîrnate, / iar șoldurile descărnate... / Ascunsă șa, e ptiu! și vai! / ciosvărte-s pulpele-mproșcate / de-al vremii rînced mucigai...”

Dar oglinzile cele mai fidele ale vieții lui Villon sunt cele două testamente. Acestea sunt departe de spiritul și expresia *Testamentelor* atribuite lui Orfeu și încredințate discipolului său Musaios, asemănătoare immurilor sacre recitate la începutul ceremoniilor orfice. Cuvîntul nu are nici sensul religios consacrat de testamentele biblice. Termenul are în ambele sensul de document legal, în care omul își lasă moștenire bunurile lumești supraviețuitorilor morții sale. *Dania sau Testamentul cel Mic* a fost scris în casa unchiului său în noaptea ajunului de Crăciun, după spargerea făcută de Villon împreună cu patru prieteni la Colegiul Navarra, soldată cu un furt de 500 de scuzi de aur, încercînd să-și depășească spaima că va fi prins și spînzurat prin reflecție asupra faptei lor infame, transferată într-o ficțiune testamentară "ale cărei personaje – remarcă Jean Favier – sunt împrumutate din realitate"⁹, dezvăluind fondul realist al poeziei sale, care se identifică cu viața. Un testament poetic alcătuit din 40 de strofe de 8 versuri, în care Villon parodiază, amestecînd solemnitatea cu umorul și (auto)ironia, cu "o vervă – scrie Edgar Papu – desfășurată adesea în scilpitoare jocuri de cuvinte"¹⁰, condimentate cu argou sau jargon, convențiile unui asemenea document prin care "săracul François" lasă cunoscuților săi bunurile lui omeneste: „Las bărbierului chelia / și floacele de la urechi, / să le păstreze cît vecia. / Cîrpaciului, papucii vechi. / Iar boarfele-mi, la « Haine vechi », / le las în dar, că n-au cătare / nici cît o zeamă de curechi – / c-așa am eu inima – mare!”. Rătăcind apoi ca să-și piardă urma, după acest episod de tîlhărie, mai multă vreme pe drumurile Franței, Villon a fost arestat și trimis în ocna de la Meung-sur-Loire, unde a fost torturat din ordinul episcopului Thibault d'Aussigny, pe care îl acuză de cruzime, dar îl și iartă creștinește în deschiderea *Testamentului cel Mare*:

„La cei treizeci de ani, ce-i drept, / deși-am băut întreg amarul, / nu-s nici prea tont, nici înțelept – / în ciuda relelor

cu carul / ce mi le-a sorocit varvarul / Episcop Thibault d'Aussigny. / Cei păstoriți, să-i rabde harul; / Eu, însă,-l voi tăgădui! / / Dar dacă-a fost și crud și rău, / mai mult decît am spus vreodată / îl voi ruga pe Dumnezeu / să-l miruie cu-aceeași plată... / Dar cum Biserica ne-arată / să ne rugăm pentru vrăjmaș, / îmi zic: îl iert încă o dată / și-n plata Domnului îl las”.

A început să-l scrie încă din această groaznică închisoare, de unde a fost eliberat de regele Ludovic al XI-lea. *Testamentul cel Mare* a fost terminat, după ce s-a întors la Paris, în casa mamei sale, totalizînd 173 de octave între care sunt intercalate 16 dintre baladele sale, indicînd astfel caracterul lor ocazional. Atitudinea ludică din *Testamentul cel Mic* se schimbă într-o meditație gravă și melancolică asupra vieții sale, văzută retrospectiv și în perspectiva morții. Villon adaugă convențiilor unui testament legal, parodiate în primul, retorica mărturisirii/ spovedaniei creștine, în speranța că va dobîndi iertarea și mîntuirea: „Eu știu că port păcatu-n mine, / dar Domnul nu vrea moartea mea / ci reîntoarcerea-mi spre bine”, descriind, cu aceeași vigoare plastică a expresiei, primii pași pe care urmează să-i facă dincolo de limita morții:

„Întîi și-ntîi dau bietu-mi duh / Treimeii binecuvîntate / și Maicii Sfinte, ce-n văzduh / cămară-i de sfințietate; / rog, cu genunchile plecate, / pe cele două Cinuri sfinte, / la Tronul Sfînt, cu bunătațe, / s-aștearnă daru-mi înainte. // Iar trupul hotărâsc să-l las / măicuții noastre dragi, țărîna / (la viermi, ospățul n-o fi gras / că foamea mi-a fost stăpîna!); / să se

dezlege, dar și mîna / de lut, în lut să se întoarcă - / doar toate-n lume, totdeauna, / la baștină se-ntoarnă, parcă”.

Aici adverbul „parcă” strecoară ironic îndoiala față de existența vieții veșnice din învățăturile și ritualurile Bisericii. Arestat din nou, în urma înjunghierii unui notar de către un prieten al său de chef, Villon a fost condamnat la moarte prin spînzurătoare. În închisoare a scris *Epitaful în chip de baladă*, cunoscut mai bine cu titlul *Balada spînzuraților*, în care se roagă în numele fraților săi de osîndă, cerînd iertare celorlalți oameni și aducîndu-le aminte că și ei sunt muritori: „Frăținilor ce rămîneți în viață / nu ne purtați în inimi vrăjmașie, / că dacă mila voastră ne răsfată / și Dumnezeu mai bun o să vă fie. / Priviți cum stăm cinci-șase în frînghie: / ni-i carnea, ce-o-mbuiarăm altădată, / de multă vreme hoit, de viermi mîncată, / iar oasele-s cenușă fiecare. / Nu rîdeți de osînda-nfricoșată / ci să-l rugați pe Domnul de iertare”.

În cele din urmă, fiindcă nu era el făptașul direct, pedeapsa îi este comutată în obligația de a părăsi Parisul, fără a mai întoarce vreme de zece ani, ceea ce a dus la dispariția lui fără urmă la 32 de ani. Pe autorul atîtor fapte infame l-a salvat însă în eternitate opera sa poetică. François Villon este marele poet liric cu care se încheie Evul Mediu, devenind datorită valorii inalterabile a operei sale, ca să-l citez pe Sainte-Beuve, „strămoșul unei familii literare”¹¹ a poezilor damnați/ blestemați din care vor face parte peste veacuri Baudelaire, Verlaine, Rimbaud și alți creatori ai poeziei moderne.

Note:

* Folosesc pentru versurile citate traducerile lui Neculai Chirica din ediția François Villon, **Poezii** (București: Minerva, 1983).

1. Gustave Lanson, *Histoire de la littérature française* (Paris: Librairie Hachette, 1968), 177.
2. Ibid., 175.
3. Ibid., 177.
4. Paul Zumthor, *Introducere în poezia medievală* (București: Univers, 1983), 523.
5. Gaston Paris, *François Villon* (Paris: Librairie Hachette, 1901), 149.
6. Lanson, *Histoire*, 176.
7. Jean Favier, *François Villon* (Paris: Librairie Fayard, 1982), 229.
8. Jacques Charprier, *François Villon* (Paris: Pierre Seghers, 1958), 58.
9. Favier, *François Villon*, 89.
10. Edgar Papu, prefață la ediția François Villon, *Balade* (București: Albatros, 1975), 6.
11. Charles Augustin Sainte-Beuve, *Tableau historique et critique de la poésie française et du théâtre français au XVIe siècle* (Paris: Charpentier, 1848), 16.

Bibliography:

- Charprier, Jacques. *François Villon*. Paris: Pierre Seghers, 1958.
- Favier, Jean. *François Villon*. Paris: Librairie Fayard, 1982.
- Lanson, Gustave. *Histoire de la littérature française*. Paris: Librairie Hachette, 1968.
- Paris, Gaston. *François Villon*. Paris: Librairie Hachette, 1901.
- Sainte-Beuve, Charles Augustin. *Tableau historique et critique de la poésie française et du théâtre français au XVIe siècle*. Paris: Charpentier, 1848.
- Zumthor, Paul. *Introducere în poezia medievală* [Introduction to Medieval Poetics]. București: Univers, 1983.